

הרב משה צוריאלי

מסירות נפש עבור יישוב ארץ ישראל

הנפטר הדגול, דורון זיסרמן הי"ד, נהרג על קידוש השם. לימד אותנו החתם סופר (שו"ת יו"ד סי' שלג) שהנהרג ע"י גוי, וההריגה היתה מפני שהוא יהודי, בזה הוא נחשב לאיש קדוש. מה פשר הכבוד הגדול הזה? החתם סופר לא נימק, אבל נראה לומר שהנהרג מפני יהדותו, נהרג מפני שאומות העולם שונאים את הקדוש ברוך הוא, והיו רוצים לפגוע בו כביכול, אלא שאין ידם משגת שום יכולת כזאת, ולכן תמורת זאת הם פוגעים בבניו, בני ישראל, אשר עליהם נאמר "אתם עדי" (ישעיה מג, י). וכך כותב רש"י: "תהרוס קמין: וימי הם הקמים כנגדו? אלו הקמים על ישראל, וכן הוא אומר "כי הנה אויבך יהמיון" (תהלים פג) ומה היא ההמיה? [שם בהמשך] "על עמך יערימו סוד", ועל זה קורא אותם "אויביו של מקום" עכ"ל רש"י.

וזה גם פסוק מפורש בנביאים "כי לא באו לעזרת ה' בגיבורים" (שופטים ה, כג עיי"ש רש"י). בסיס הרעיון נמצא במדרש ספרי (במדבר י, לה) "קומה ה' ויפוצו אויבך, וינוסו משנאיך מפניך". אמרו שם חז"ל: "וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם? אלא מגיד הכתוב שכל מי ששונא את ישראל כשונא את המקום" (עיי"ש שהמדרש הביא לכך כמה וכמה מהפסוקים).

מה ההסבר הנפשי לשנאה עמוקה זו? ענה על כך הגאון מרן רבי אברהם יצחק הכהן קוק: "השנאה לישראל במקורה הפסיכולוגי נובעת מהשלילה של שאיפת החיים הישראליים" (אדר יקר, עמ' קלג). והזכיר זאת שוב בקצרה: "חובות אין העולם [הנכרי] חפץ לקבל, ואם הוא מקבל, נשאר בלב טינא על המעורר הראשי לידיעת החובה, שאינה נותנת להנפש הברברית [הפראית] להתפשט בכל מאוניה" (אורות, סוף עמ' קנז). במלים אחרות, רצונו של האדם הסתמי הוא להרשות לעצמו כל נטייה נפשית, אפילו אם מבחינה מוסרית תאוה זאת היא רעה ומזיקה. וכיון שהאתיקה התורנית, והיא הבסיס לכל דתות המערב, עוצרת ומונעת התפרצות זאת, הרי הם שונאים את המצמצם הזה [הקב"ה] וכן שונאים את מוסרי דברו. ומכאן, לפי הראי"ה קוק, השורש לתופעת האנטישמיות שבעולם.

לכן, אותו האדם הסובל על כתפיו את מתקפת השנאה העזה הזאת, עושה זאת כנציגו של הקב"ה, ובזאת הוא קדוש אפילו לא נתכוון לכך, ואף אם נהרג באופן פתאומי בלי שהספיק להתכונן לכך נפשית ובדיעה תחילה.

אבל דורון הי"ד, הנושא הגורם למאמר תורני זה, זכה להיות "קדוש" עוד בחייו עלי אדמות, עוד בטרם זכה לעשות צעד בדילוג זה המקנה לו מקום ישיבה במקום המכובד ביותר בגנוי מרומים, אצל רבי עקיבא וחבריו, בין קבוצת העילית של "הרוגי מלכות" (ב"ב י' ע"ב). הא כיצד? אלא כי דורון הלך לכתחילה למקום מועד לסכנה, ביודעו היטב שסכנה אורבת לו שם. הוא בחר ליישב את א"י אפילו בקרבת מקום של אותן חיות טרף, ממשיכיהם של הפלשתים האכזריים מימות קדם.

ונשאלת השאלה, כלום זה מותר ע"פ ההלכה? והרי אסור לו לאדם לעבור "תחת קיר נטוי" שמא אין עושים לו נס? (תענית כ' ע"ב).

התשובה לכך היא כפולה. מובא במדרש מכילתא (שמות כ') "לאוהבי ולשומרי מצוותי", והדברים מובאים ברמב"ן (שמות כ, ו) "אלו שהם יושבים בא"י ונותנין נפשם על המצוות. מה לך יוצא ליהרג? על שמלתי את בני. מה לך יוצא לישרף? על שקראתי בתורה וכו' המכות האלו גרמי לי ליאהב [להיות נאהב] לאבי שבשמים" עכ"ל. ויש לשאול, כלום רק בא"י נתנו נפשם על המצוות, ולא בשאר הארצות? ועוד יש לשאול, אם היתה שעת גזירות המלכות נגד הדת, מדוע לא יצאו מהמדינה, כמו שעשו אחינו יושבי ארץ ספרד, בזמן האינקוויזיציה? היה להם לנדוד למרחקים!

עונה על כך פירוש "זית רענן" (פירוש מן מחבר "מגן אברהם" לשו"ע, על הילקוט שמעוני, לקטע הנ"ל במכילתא): "אבל נקראו 'אוהבים' מפני שמוסרים נפשם עליהם, מה שלא נצטוו על כך, עיין יורה דעה סי' קנז ובב"י (שם מבואר שעל מצוות עשה אין חובה למסור נפש). אלו שהם יושבים בא"י, שבא"י היו גזירות קשות והיו יכולים לברוח לחו"ל, ואפילו הכי מסרו עצמם על ישיבת א"י, מה שאין כן יושבי חו"ל במקום גזירות קשות, מתחייב בנפשו דלא אזיל למדינה אחרת" (כהוראת הרמב"ם, הל' יסודי התורה, פרק חמישי) עכ"ל. זאת אומרת, הבדל משמעותי יש בין היהודים יושבי חו"ל ליושבי א"י. יושבי חו"ל אמנם חייבים להשתמט מהנסיון הזה, ולברוח למדינה אחרת. אבל אם מדובר ביושבי ארץ הקודש, ומדובר בשעת הגזירה, אמנם "מותר" לו לאיזה אדם לברוח, אבל "אוהבי שמו יתברך" יעדיפו דוקא לתת נפשם על המצוות, ולאחוז בישיבת א"י. וזאת יעשו אפילו כשהם יודעים מראש על הסכנות הגדולות הכרוכות בכך.

הרב משה צוריאלי

אין לפקפק שכך היא כוונת ה"מגן אברהם" הנ"ל (וראייתו ממדרש מכילתא הנ"ל), אבל צריך ביאור ע"פ סברא והגיון, כל זאת למה? וכאן נבוא לנימוק השני, למה נקרא דורון זיסרמן "קדוש". היסוד הוא כי כאשר איזה כח כופה, וזה לא משנה אם הם גוים או יהודים, מבקשים לכוף על ישראל ביטול מקיום אחת ממצוות התורה, חל הדין של "ייהרג ואל יעבור". נביא לכך שתי ראיות מדברי מרן ר' אברהם יצחק הכהן קוק, והאחת מדברי בנו הגאון ר' צבי יהודה קוק.

[א] ידוע שהרב קוק התיר הפקעת מצוות השביעית ע"י מכירת הקרקע. בכל זאת היו כמה מהחוקרים שביקשו לקיים מצוות שביעית כפשוטה. פקידי הברון רוטשילד ניסו לכוף אותם לעבוד בשביעית, בניגוד להבנתם בקיום המצוה. ענה הרב קוק במכתבו לפקידים אלו: "אם יכופו לעבור, אז נקח את הענין כמין שעת הגזירה ח"ו וכו' שנודיע בגלוי שצריך לעמוד על זה במסירת נפש" (אגרות, ח"א עמ' רפה).

[ב] הרב קוק התנגד לגיוס בני הישיבות למלחמת אנגליה, במלחמת העולם הראשונה, וכתב: "ובשעה שתבטל הממשלה את ישיבותינו, הרי היא כאילו גוזרת עלינו שעת השמד. מסירות נפשו של רבי עקיבא היתה בעיקרה על הגזירה שלא יעסקו ישראל בתורה" (אגרות, ח"ג עמ' פט).

ויש להקשות על שתי הוראות הנ"ל של מרן. והרי מפורש ברמ"א (שו"ע יו"ד סי' קנו סעיף א) שכאשר הגוזר על הדת מתכוון לטובת עצמו, ולא משום עצם ההעברה על הדת, אין זה נחשב שעת השמד, ויש לנרדף לעבור על התורה ולא למות עליה. ובענין פקידי בארון רוטשילד, ודאי כיוונו לשם הפקת רווחים כספיים, ולכן ניסו לאלץ לכל החקלאים לעבוד את אדמותיהם, ולא היה כאן ענין "כפיה על הדת"? פרט זה היה ידוע להרב קוק, ולמה כתב מה שכתב? וכן בענין החק האנגלי, ממשלת הגוים התכוונו לנצח במלחמתם, וכל שירבו המגוייסיים לצבא, כך ייטיבו למצבם. והא כיצד חשב הרב קוק לקרוא לכך "שעת השמד"?

במאמר אחר [מסירות נפש עבור כיבוש ארץ ישראל], נכלל בספר "נשמה של שבת", לעילוי נשמת הקדוש הרב שלמה זלמן רענן הי"ד, עמ' 456] ביארנו שכאשר הציווי לביטול המצוה נעשה בפומבי, לא טוענים "הנאת עצמם", והבאנו לכך ראיות מהפוסקים: סמ"ק מצוה ג'; שו"ת רדב"ז ח"ד סי' אלף קסג, ושו"ת אחיעזר ח"ג סי' ג.

ובבעיה של כפיה מצד פקידי הבארון, יש כאן היבט נוסף. המאירי (לסנהדרין עד ע"ב) מבאר כי כאשר יהודים כופים יהודים, אין מקום לטענת "הנאת עצמם". כמוכן, הרב קוק לא פירט באגרתו את הפרטים והנימוקים לפסק הלכה שהביע, כי לא עסק אז במשא ומתן למדני והלכתי. וע"ע בזה כרוז של רצי"ה קוק, מובא ב"להלכות ציבור", ירושלים, תשמ"ז, עמ' ק"ג "כמו בכל כפייה, אם מצד נכרים ואם מצד יהודים", וע"ע שם עמ' מו, קכ)

נחזור לעניננו. הערבים שמסביבנו טוענים לבעלות על א"י, והם באים בכח הזרוע להוציאנו מכאן. ודאי שבשעת כפיה לעקור מצוה מהמצוות, ההלכה היא "ייהרג ואל יעבור" אלא אם כן מתכוונים הכופים ל"הנאת עצמם". אבל בענין זה, אין שום מקום לטעון כך, כי זה נאמר רק כאשר הוא היבט צדדי לעצם הדרישה (כמו המקרה בו דנה הגמרא בסנהדרין עד ע"ב, להביא אש לחמם את בית פולחנם). אבל כאשר התורה אסרה את עצם ההנאה הזאת עצמה, כעצם מעשה העבירה, אין שום מקום לפטור מחמת "הנאת עצמם". יסוד זה מוסבר בר"ן שעל הרי"ף לפסחים (פ"ב ד"ה וקשה קצת) ובכך הוא מחלק בין מעשה של אסתר למעשה אותו הגואף (בסנהדרין עה ע"א). וכך ביאר רצי"ה קוק את הנושא הזה במאמרו של הרב שלמה אבינר "מצות ישוב הארץ", בספר "ארץ צבי" לזכרון הקדוש צבי גלאט הי"ד, עמ' 202, שיחת רבינו, סדרה א, וירא, 4-5.

לכן כאשר יהודי המחבב את ארצו (כמו שהאריכו חז"ל במדרש רבה, תחילת פרשת ואתחנן) בוחר דוקא לגור במקום החשוף לסכנה, ובזה מעמיד את כל כובד ישותו על התביעה לבל נוותר שום וויתור ח"ו על מה שהקב"ה הבטיח לנו, אין ספק שבכל פסיעה שפוסע, בכל אורחות חייו, בכל דיבור ובכל מעשה, הוא מבטא "קדושה". כי הוא מקשר את עצמו להבטחה העליונה.

ואם אמנם נהרג הקדוש הזה, וכן נהרגו בתקופה אחרונה מאות רבות, יודעים אנו בבירור שבכך הקב"ה מיטיב עם כנסת ישראל וקובע להם בעלות מוחלטת על א"י. "בדמים קננהו" (סנהדרין עב ע"א). ארץ ישראל נקנית ביסורין, והיא נקנית בכך ממש (קול התור, פ"א). יש מקום בראש להניח שתי העמדות. א) צער עצום על שנקטף פרח יקר זה, שהתנהג בהדר ובנועם. ב) יש לנו בטחון גמור בנאמר בשו"ע (או"ח סוף סי' רל) "כל דעביד רחמנא לטב עביד". ואם כי אין אנו רואים היום מה הקשר, ואיך זה מתבצע אבל עוד יבואו ימים שנבין כיצד זה נעשה. "באחרית הימים תתבוננו בה בינה" (ירמיה כג, כ).

ונשוב לנקודה הראשונה שהזכרנו. אמרו חז"ל במדרש (בענין מלחמת מדין) "אמר משה: רבונו של עולם, אם היינו ערלים או עובדי ע"ז או כופרים במצוות, לא היו שונאים אותנו, ולא רודפים אחרינו אלא בשביל תורה שנתת לנו. לכך הנקמה שלך!" (תנחומא, מטות, פסקא ג').

קשר הקודש של ישראל עם ארצו הקדושה אינו דומה לקשר הטבעי שכל עם ולשון מתקשר על ידו לארצו.

הקשר הטבעי מתפתז רק במשך זמן רב על ידי המון מאורעות, על ידי עם רב ועצום שמתכנס יוזד לדור באיזו ארץ בתור ישיבת קבע, ואז מתזיכה זויבה היסטורית, הבאה מתוך התרגלות, לפעם בלבבות הדורות הבאים, וקשר רוזני מתפתז בין העם והארץ... מה שאין כן הקשר האלוקי במקור הקודש, שנתקשרה כנסת ישראל בקדושת ארץ זומדה".

(הראי"ה קוק זצ"ל, עולת ראיה זז"א עמ' ר"ג)